

Casa ! ACOMPANYAR LA RESILIÈNCIA DES DE L'ESCOLA^[1]

Ramon Almirall

Psicòleg. Assessor psicopedagògic i Terapeuta familiar
EAP Horta Guinardó, Universitat de Barcelona

RESUM

L'article suggereix una forma d'afrontar les conductes perturbadores d'alguns alumnes, des de l'intent de comprensió del seu malestar. En particular proposa analitzar l'impacte dels efectes traumàtics que es produeixen a la infància des de la conceptualització proposada per Cyrulnik. Des d'aquesta perspectiva, reflexiona sobre l'experiència que ofereix un cas concret, per acabar proposant formes d'actuació per part del professorat i els centres educatius que contribueixin a desenvolupar la resiliència dels infants emocionalment ferits.

Paraules Clau: Assessorament psicopedagògic, emocions, educació inclusiva, treball en xarxa.

ABSTRACT

The article suggests a way of dealing with the disruptive behavior of some students, from an angle of trying to understand their distress. In particular it aims to analyze the impact of the traumatic effects produced in childhood from the concept proposed by Cyrulnik. From this perspective, it reflects on the experience offered by a particular case, to then propose specific action by teachers and schools to help develop resilience in emotionally damaged children.

Key words: Psychopedagogical advice, network, inclusive education, emotions.

Josep Ma. Esquirol (2015), en el capítol anomenat "Tornar a casa" del seu interessant assaig *La resistència íntima: assaig d'una filosofia de la proximitat*, ens diu:

*"Hi ha alguns jocs infantils, com el de tocar i parar, en que després del perill, si el vailet aconsegueix arribar a una zona segura, crida "**Casa!**" o "**salvat!**". Paga la pena fixar-se en la cara de satisfacció que fa en pronunciar aquestes paraules. Reveladora equivalència. **La casa salva**. Però ¿de què salva? Ens salva, per començar, de la immensitat. (...) La poderosa immensitat, amb aparença d'abisme cedeix -si més no provisionalment- davant de la protecció que la casa ofereix.*

En un univers de dimensions inimaginables, la casa és el raconet que fa de centre del món. Per això la casa modesta ho és més, de casa, que no pas el palau, de dimensions més grans. (...)

*Perquè **el que preval és el recer i el repòs de la intimitat**. No és tant el confort ni el luxe ."*

Trobar un lloc per salvar-se. Sembla que aquesta pot ser la qüestió. De moment queda dit, i ja hi tornaré novament més endavant.

De les criatures que parlarem avui és d'aquelles que per una o altra raó, en algun moment de la seva vida, han perdut les condicions que els permetrien créixer confortades i que s'han trobat, altrament, en mig d'una immensitat inabastable, incomprendible i alhora hostil. Aquelles que se senten víctimes i són, a més, assenyalades com a tals.

Quan una criatura travessa una situació tràgica a la seva vida, o quan es troba abandonada, perd el lloc on agafar-se, mancant-li, aleshores, algunes coses indispensables.

I és que sabem del cert que qualsevol criatura necessita per al seu desenvolupament *percebre l'amor, i saber on agafar-se*. Sentir-se estimada i , alhora també, sentir-se segura. Percebre certesa.

Una i altra condició li permeten atrevir-se a ser curiosa, a aventurar-se, a assajar noves destreses o a acostar-se als desconeguts (Bowlby,1989; Bronfenbrenner, 1987; Rogoff, 1993).

No és el cas d'una nena de 8 anys, a la que anomenarem Daniela, que corre d'un cantó a l'altra de l'escola, s'amaga sovint sota les taules i, contra el que podria esperar-se, rebutja l'acollida amorosa que vol brindar-li la seva mestra, responent-li amb una empena o amb una mossegada.

Els que ho veuen s'esfereixen i la miren amb una barreja de temor i de reprovació. Ben aviat la Daniela rep dels altres (a través de les seves mirades o dels seus comentaris) la confirmació de que és una nena dolenta que, a més, no sap agrair les bones accions dels altres. *Pobra nena !!* pensen.

L'escena ens recorda el **dobte cop** del que ens parlava Cyrulnik (2002). Un concepte molt útil quan ens proposem entendre què li està passant a una criatura com la Daniela. Cyrulnik ens adverteix contra la ingenuïtat d'esperar respostes racionalment coherents i immediates d'algú que es troba perdut, després d'haver viscut una greu ferida que, a més, no ha pogut cicatritzar.

A la seva teoria del trauma, l'autor ens descriu com cal colpejar dos cops per tal que la ferida esdevingui trauma. El primer cop, encaixat en la vida real, produït per exemple per l'abandonament dels progenitors, per la vivència propera de la seva mort, o per les agressions rebudes continuadament, provoca el mal de la ferida o el esquinçament de la carència. Però és el segon cop, que es pateix en la representació del real, quan les persones que l'envolten comencen a tractar-lo com a damnificat, com a perdut, com a víctima o directament com a "dolent", el que dona pas al dolor d'haver-se vist humiliat, abandonat.

Altres autors (Winnicott, 1999 ; Vilà i altres, 2007) han descrit la vivència d'aquestes criatures com un sentiment de *desposseïció*, que es caracteritza per la vivència de la pèrdua d'alguna cosa o d'alguna qualitat.

El qui la viu, no aconsegueix explicar-se el perquè d'aquesta pèrdua i això el porta a mantenir-se en una conducta que, de fet, és una mena de resposta reivindicativa, una rebel·lió amb la qual vol fugir de la visió funesta de la vida que sent que l'envolta.

Quan les criatures s'enfonsen en aquest pou de tristor, perquè ja no tenen ningú a qui estimar, malgrat aparegui una persona capaç de fer que la vida torni a brillar (com ara la mestra que esmentàvem abans), la resposta d'aquests infants sovint mostra comportaments sorprenents i, sense saber com fer-s'ho per reconfortar-se, actuen prenent riscos inexplicables, o actuant de forma extrema i esbojarrada, com si volguessin que la vida els jutgés, i aconseguir així el seu perdó.

Aquesta soledat i patiment, només pot trobar resposta a través d'un vincle on refugiar-se. Un vincle de confiança, que ni es prescriu, ni es programa. Un vincle que cal construir pacientment.

Per això el recorregut per sortir d'aquesta situació no podem entendre'l com un camí senzill i planer, sinó com un recorregut complex amb anades i tornades on l'amor i la fermesa, necessàriament combinats, hi tindran un paper essencial.

No oblidem però, que es tracta d'un camí possible, en el qual l'entorn de la criatura hi te molt a fer. M'aturaré ara a donar-ne algunes mostres.

L'escola de la Daniela va haver de fer un exercici col·lectiu d'afrontament de la situació, després de comprovar que no n'hi havia prou amb petits canvis relacionals o amb acostaments més o menys carinyosos d'alguna persona, afegits a un seguit de mesures disciplinàries.

Va caldre aturar-se col·lectivament per tal d'encarar l'acollida necessària, desprenent-se de qualsevol temptació activista, i dur a terme, en canvi, actuacions persistents i continuades per part de tota la comunitat educativa.

Es van fer trobades entre les persones que conviuen més pròximament amb la Daniela, on es va cercar comprendre l'origen del seu malestar i allò que motivava les esmentades reaccions, fins aleshores vistes com imprevisibles i faltades de sentit.

Van ser necessaris també acords institucionals d'escola, liderats per l'Equip directiu i prou protocolitzats com per permetre que tots els adults sabessin com reaccionar davant les situacions extremes de conflicte. Aquests acords incloïen formes de reaccionar davant l'actuació de la Daniela, però també, i això és igualment important, l'oferta d'alternatives, com ara estar-se estones reposant, canviar d'espai de treball anant a una altra classe, o altres opcions possibles, totes elles però, amb una condició important: les situacions excepcionals havia de demanar-les, i les havia d'autoritzar la seva tutora o la persona amb qui aquesta havia delegat expressament.

Poc a poc, havent-se rebaixat les incerteses i neguits dels adults i també les situacions disruptives més extremes, les expressions del malestar de la Daniela van començar a mostrar-se d'una altra manera. D'una banda començava a actuar diferent, anticipant, cada cop més, què podria succeir a continuació o com reaccionarien els altres. D'altra banda, va començar a poder verbalitzar que estava enfadada o trista, o a demanar estar-se al costat de les mestres referents més properes: la seva tutora o la mestra de *l'aula petita* on ella assistia.

El temps d'aquesta exposició no em permet entrar en detall respecte a les mesures concretes que es van anar prenent. Vull però, detenir-me a remarcar alguns aspectes que em sembla útil destacar de cara al debat que ens plantejem:

1. Els nous vincles que neixen en les criatures ferides emocionalment, no responen a plans premeditats. Cal posar les condicions, està clar, però **és la subjectivitat de la criatura** la que, de vegades de forma atzarosa, **la porta a trobar acolliment en una o altra persona per causes que sovint ens costa desxifrar**. Per això, li hem d'obrir l'oferta per afavorir aquesta tria tan subjectiva.
2. El vincle, re-sorgeix a partir de teixir la confiança entre la criatura i l'adult. Una confiança que neix de la conversa i del gest corporal emprats per l'adult, però també de **fer coses junts**. De *fer junts*, donant així ocasió a la criatura de demostrar destresa, d'ensenyar-nos el que sap fer millor, donant-li l'ocasió de gaudir-ho, i de mostrar-ho als altres.
3. Cal que amb aquestes relacions, aconseguim **regalar a la criatura un nou discurs que l'allunyi de la seva vivència de víctima**. Cal, aleshores, posar paraules a allò nou que està emergint, recollir allò que la criatura comença a dir, afegir-hi paraules

quan encara no sap trobar-les sola, i ajudar-la a crear el nou discurs sobre ella mateixa, que l'ajudi a alliberar-se de la càrrega de la ferida.

4. En tot el procés seguit amb la Daniela, hi va haver avenços i retrocessos destacables, sovint difícils de visualitzar per part de les persones que estaven a la primera línia de l'acció quotidiana. Va ser necessari, i útil, dedicar temps específics per a la revisió del cas, moments en que aquestes persones poguessin expressar els seus dubtes i neguits, i fins i tot el seu defalliment, quan la pressió emocional els esgotava. Uns moments que permetessin també, als principals protagonistes, identificar els efectes que anava tenint la seva tasca continuada.
5. Al llarg d'aquest recorregut, va ser necessari també teixir un treball en xarxa amb els altres serveis i professionals que actuaven amb la família i la criatura (EAIA, SS, CSMIJ, CSMA...). La complexitat de la situació familiar (sis criatures en règim d'acollida per part de l'àvia, dificultats de salut mental i discapacitat a l'entorn familiar i precarietat general en la vida quotidiana) ho feia especialment necessari.

En fer-ho, però, no només es cercava avançar amb mesures coherents per part d'uns i altres serveis, es perseguia també (i això ho vull destacar a propòsit de la mirada des de l'escola que he volgut donar a la meva exposició), **alleugerir l'escola de càrregues i responsabilitats inabastables**, centrant-se en canvi, en tot allò en que sí hi podia tenir un paper essencial.

6. El meu relat del cas no acaba com més ens hauria agradat. Després de dos cursos de feina continuada, la Daniela, i també els seus germans, van haver d'anar a viure novament en CRAEs, deixant la custòdia de l'àvia que s'havia fet del tot insostenible. En el moment del comiat, poc abans d'acabar el curs escolar, va ser necessari **ajudar les criatures**, (i en particular la nostra protagonista) a **suportar la nova pèrdua**, mostrant-li les oportunitats de la nova situació.
7. I ens va caldre també adonar-nos que aquest final d'etapa, menys bo del que hauríem desitjat, no tenia per què fer-nos oblidar el que s'havia avançat. I havíem de poder pensar:

"Estimada Daniela: Quedat amb el que has guanyat! L'amor que has pogut percebre, ja no te'l pot prendre ningú! Les capacitats que has pogut mostrar quedaran impregnades a la teva memòria per tenir més ganes de tornar-t'hi a posar. Allà on visquis a partir d'ara, de ben segur et serà una mica més fàcil acostar-te a algú i seguir endavant."

I, a més de pensar-ho, vam haver de trobar la manera de fer-li arribar a la Daniela, per tal que fos conscient del patrimoni que s'emportava dins seu.

Per acabar, vull recordar que ajudar una criatura a exclamar "**Casa !**" o "**Salvada!**", no es una qüestió de tot o res, de vegades una petita victòria és la millor llavor.

Com en el joc de *tocar i parar*, pot ser que a la Daniela li torni a tocar parar. I aleshores, el que és indispensable, és que ja **hagi descobert que es pot salvar**, i que **sàpiga on ha d'anar** per poder exclamar joiosa "CASA!!

Per això, val la pena posar-s'hi, encara que només ens toqui fer amb la criatura un trosset del seu camí.

ÀMBITS DE PSICOPEDAGOGIA I ORIENTACIÓ
ÁMBITOS DE PSICOPEDAGOGIA Y ORIENTACION
FIELDS OF EDUCATIONAL PSYCHOLOGY AND COUNSELLING

Nº 44 (2a.època) març 2016

URL: www.ambitsaaf.cat

ISSN: 2339-7454

Copyright ©

Nota:

[1] Aquest treball és la versió article de la intervenció realitzada per l'autor en el marc de la Jornada *La vida i els seus esdeveniments traumàtics*, celebrada a l'Auditori Caixa Fòrum de Barcelona el 17 de setembre de 2015, amb motiu de l'homenatge a Neus Català, iniciativa de la Fundació Cassià Just.

Referències Bibliogràfiques:

- Bowlby, J. (1989) *Una base segura. Aplicaciones clínicas de una Teoría del apego*. Barcelona: Paidós.
- Bronfenbrenner, U. (1987) *La ecología del desarrollo humano*. Barcelona: Paidós
- Cyrulnik, B. (2002) *Los patitos feos. La resiliencia: una infancia infeliz no determina la vida*. Barcelona: Gedisa
- Esquirol, J. (2015) *La resistència íntima: assaig d'una filosofia de la proximitat*. Barcelona: Quaderns Crema
- Rogoff, B. (1993). *Aprendices del pensamiento. Desarrollo cognitivo en el contexto social*. Barcelona: Paidós.
- Vila, F.; Bolea, E.; Gallardo, A.; Adroher, O. (redactors) (2007) *Els trastorns de la conducta a l'escola*. Barcelona: Departament d'Educació. Generalitat de Catalunya.
- Winnicott, D. (1999). *La tendencia antisocial a Escritos de Pediatría y Psicoanálisis*. Barcelona: Paidós

Correspondència amb l'autor: ralmiral@xtec.cat